

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292. Ефективна економіка. 2026. № 1. ISSN 2307-2105

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2026.1.121>

УДК 330.341.1

Р. Я. Савлук,

аспірант кафедри економіки,

Дніпровський державний аграрно-економічний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0004-4778-7602>

**ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ
МОДЕРНІЗАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ СТРУКТУРНИХ
ТРАНСФОРМАЦІЙ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ**

R. Savluk,

Postgraduate student at the Department of Economics,

Dnipro State Agrarian and Economic University, Dnipro

**INSTITUTIONAL ASPECTS OF REALIZING THE MODERNIZATION
POTENTIAL OF STRUCTURAL TRANSFORMATIONS IN THE
NATIONAL ECONOMY**

Стаття присвячена обґрунтування напрямів та інструментів реалізації модернізаційного потенціалу структурних трансформацій національної економіки.

Обґрунтовано, що еволюційні обмеження модернізаційної трансформації національної економіки були сформовані ресурсним вектором розвитку, що в умовах відсутності ефективних інститутів і викривленої

структури господарського механізму визначило негативні структурні тренди.

Аргументовано, що онтологічні особливості еволюції та інституціональна неефективність поглибили нерівноважні стани та структурні диспропорції господарської системи, що обмежує потенціал інноваційного розвитку національної економіки.

Визначено, що модернізація в глобальному середовищі виступає основним механізмом адаптації національних економік до нових умов і вимог, викликів світового розвитку.

Доведено, що основними напрямками структурної трансформації національної економіки мають стати: реалізація інноваційного типу відтворення; інтеграція до глобальних виробничих ланцюгів; формування нової парадигми розвитку людського капіталу; структурні реформи, спрямовані на збільшення виробництва глибокої внутрішньої переробки сировини та експорту готової продукції.

The article is devoted to substantiating the directions and instruments for realizing the modernization potential of structural transformations in the national economy.

It is substantiated that the evolutionary limitations of the modernization transformation national economy were formed by the resource vector of development, which, in the absence of effective institutions and a distorted structure of the economic mechanism, determined negative structural trends.

It has been established that digital technologies and tools for their mastery have become innovative drivers in the global environment: digitization, the spread of digital platforms, automation of accounting and reporting procedures, and an increase in the volume of e-commerce.

It is argued that ontological features of evolution and institutional inefficiency have deepened the imbalances and structural disproportions of the economic system, limiting the potential for innovative development of the national

economy. The activation of innovative activity by enterprises is counteracted by a shortage or limited access to financing, a low level of integration between science and business, insufficient state stimulation of innovation, and low demand for high-tech products on the domestic market.

It has been determined that modernization in a global environment is the main mechanism for adapting national economies to new conditions and requirements, as well as the challenges of global development. Globalization has opened up opportunities for the integration of national economies into global production and technology chains, stimulated the development of export-oriented industries and sectors, and contributed to the introduction of innovations, technology transfer, and the formation of new markets.

It has been established that fragmentation in strategy formation and inconsistency in the implementation of innovation policy manifests itself in an unstable regulatory environment; the absence of long-term development programs and adequate funding; and a low level of coordination between formal and informal institutions that affect the possibilities for modernizing the economy on the basis of innovative reproduction.

It has been proven that the main directions of structural transformation of the national economy should be: implementation of innovative reproduction; integration into global production chains; formation of a new paradigm of human capital development; structural reforms aimed at increasing deep domestic processing of raw materials and exports of finished products.

Ключові слова: *глобалізація, інновації, інноваційна динаміка, інноваційний розвиток, інститут, інституціональне середовище, інституціональне забезпечення, модернізація, структурна трансформація, стратегія, розвиток, цифровізація.*

Keywords: *globalization, innovation, innovative dynamics, innovative development, institution, institutional environment, institutional support, modernization, structural transformation, strategy, development, digitalization..*

Постановка проблеми. Однією з фундаментальних ендогенних проблем, що стримує інноваційний розвиток є інституціональна незабезпеченість структурної трансформації господарського механізму, що обмежує модернізаційний потенціал національної економіки та відтерміновує час його реалізації. В сфері забезпечення інноваційної динаміки, невирішеною залишається проблема опанування більш сучасної моделі інноваційного процесу й фінансування його першого етапу, зокрема проведення наукових досліджень і дослідно-конструкторських робіт. Частка витрат на фундаментальні дослідження й розробки у ВВП залишається суттєво нижчою, ніж у більшості країн з розвинутою економікою. Наслідками неузгодженості етапів інноваційного процесу, відсутності взаємодії науки, бізнесу, освіти й виробництва стали скорочення та міграція наукових кадрів, деградація матеріальної бази й дослідницької інфраструктури, зниження потенціалу для генерації новітніх технологій. Недостатній рівень трансферу сучасних технологій між науковими установами і суб'єктами економіки виявляється у тому, що наукові ідеї і розробки не отримують прикладного або комерційного застосування.

Еволюційні обмеження структурної трансформації національної економіки сформувалися внаслідок ресурсного напрямку розвитку, що в умовах відсутності ефективних інституцій та інститутів, викривленої структури господарського механізму, сировинної експортної орієнтації та тривалої деіндустріалізації, визначило негативні структурні тренди, які закріпилися в системоутворюючих галузях індустріальної економіки і виявилися у високій залежності від зовнішнього фінансування, ресурсів, постачань, переважанні низькотехнологічних секторів і виробництв при слабкості інститутів і домінуванні архаїчної індустріальної парадигми.

Аналіз досліджень та публікацій. Обґрунтування модернізаційних трансформацій соціально-економічних систем з урахуванням ендогенних проблем та в умовах глобальних викликів потребує відповідного наукового

підходу й методологічного інструментарію, що сприятиме визначенню сутності й системоутворюючих складових відтворювальної динаміки. Особливості модернізації економічних систем, ендогенні та екзогенні чинники трансформаційних перетворень, інструменти та детермінанти інноваційного відтворення досліджувалися у наукових працях Н. Гражевської, А. Гриценка, А. Геєця, Л. Федулової, А. Чухна, Й. Шумпетера [1;6-8] та інші. Методологічний і практичний інструментарій стимулювання інноваційного розвитку, обґрунтування складових інституціонального забезпечення інноваційної динаміки й інституціонального регулювання інноваційної активності досліджували І. Вініченко, В. Вишневський, А. Гриценко, О. Мельник, І. Новик, Д. Норт, Н. Орлова, В. Панченко, Д. Філюк, С. Халатур [2-3;5;9].

При наявності значного обсягу наукових праць, присвячених модернізаційним трансформаціям економічних систем, структурним реформам, перспективам глобалізації та можливостям керованого інноваційного типу розвитку, залишаються дискусійними окремі змістовні, методологічні та практичні аспекти інноваційної динаміки, її інституціонального регулювання, взаємозв'язку інститутів та технологічного оновлення, що актуалізує науковий дискурс та доводить перспективність продовження досліджень з даної проблематики.

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування напрямів та інструментів реалізації модернізаційного потенціалу структурних трансформацій національної економіки

Виклад основного матеріалу. Обґрунтування впливу інституціональних інструментів на структурну динаміку економіки потребує ідентифікації і врахування сучасних викликів та сформованих тенденцій. Інноваційними драйверами у глобальному середовищі стали цифрові технології та інструменти їх опанування: діджиталізація, поширення цифрових платформ, автоматизація процедур обліку і звітності, збільшення обсягів електронної комерції. В національній економіці також відбулася

часткова переорієнтація інноваційного попиту на військово-оборонні потреби, процеси цифрової трансформації, адаптацію бізнес-процесів та бізнес-стратегій до умов війни. Вочевидь, в умовах повоєнного відновлення гостро постає потреба у формуванні ефективної інноваційної політики, обґрунтуванні її інструментів, що приверне увагу до пріоритетного фінансування наукоємних і високотехнологічних галузей, створення сприятливого інституціонального середовища, підтримки інноваційного підприємництва й поглиблення міжнародної науково-технологічної співпраці.

Структурні оцінки національної економіки вимагають системного підходу та визначення критеріїв і об'єктивних показників, що дозволяють оцінити структурні зрушення у процесі модернізаційних трансформацій, проаналізувати поточний стан національної економіки, її відповідність глобальним трендам і онтологічним закономірностям. Так в достатньо складній соціально-економічній ситуації в Україні зберігається інноваційна динаміка в окремих галузях, де виробляється високотехнологічна продукція, зокрема, у сфері інформаційних технологій, агропромислового виробництва, логістиці та оборонно-промислового комплексу. Протидією активізації інноваційної діяльності підприємств виступає дефіцит або обмежений доступ до фінансування, низький рівень інтеграції науки і бізнесу, недостатнє державне стимулювання інновацій та низький попит на високотехнологічну продукцію на внутрішньому ринку.

Офіційна статистична звітність України дозволяє констатувати, що за останні роки частка підприємств, які здійснювали інноваційну діяльність коливалася в діапазоні 15-18% від загальної чисельності промислових підприємств (рис. 1). Найбільш активно підприємства впроваджували процесові й організаційні інновації, які спрямовувалися на оптимізацію виробництва, зниження витрат та підвищення продуктивності. Водночас, кількість підприємств, що впроваджують принципово нові продукти і технології, залишається порівняно низькою [4].

На відміну від високотехнологічних сфер виробництва, де інновації набувають форми технологічних проривів, у вітчизняних промислових підприємств інноваційний процес має переважно низьку динаміку і лінійний характер, а його результатом може виступити квазіінновація, яка сприяє оновленню дизайну, обладнання й матеріалів, логістиці, цифровізації управлінських процедур й збільшенню вартості продукції завдяки інструментам інноваційного маркетингу.

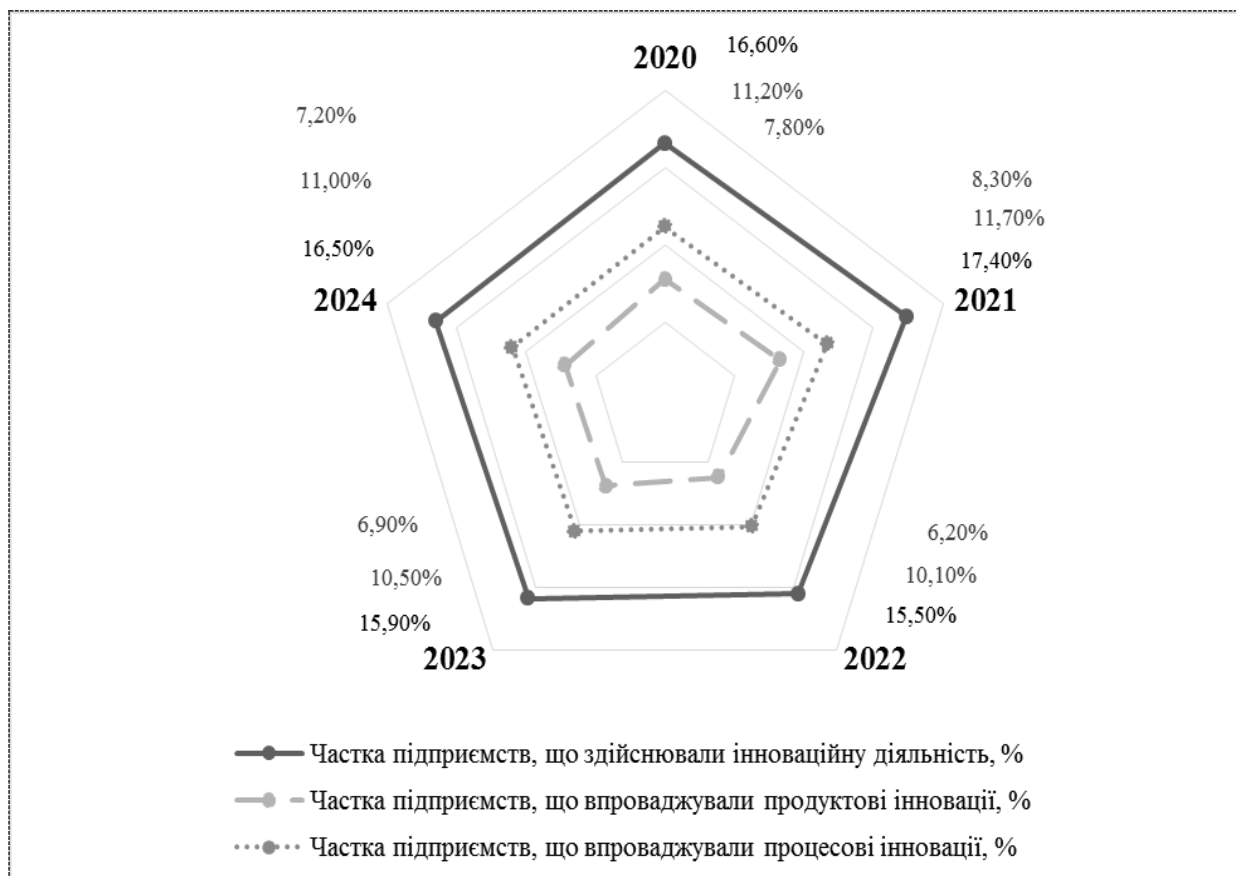

Рис. 1. Показники інноваційної активності підприємств України у 2020-2024 роках, %

Джерело: побудовано за [4]

Однак, обмеженість доступу до фінансових ресурсів, відсутність доступних програм державної підтримки, низька кооперація із науковими установами, висока тіньова зайнятість й корупція стали наслідком відсутності сформованого інституціонального середовища, яке сприяло б активізації інноваційної діяльності вітчизняних промислових підприємств.

Окрім ендогенних факторів на реалізацію модернізаційного потенціалу впливають екзогенні чинники, які, в значній мірі, обумовлені глобальними впливами й циклічною динамікою. За умов неможливості адаптації до кризових проявів екзогенного характеру економіка втрачає темпи розвитку, що супроводжується різким скороченням ВВП, інвестиційної активності, виробничих потужностей, втратами людського капіталу, скороченням внутрішнього попиту. Проведені дослідження структурних трансформацій економіки з урахуванням та оцінкою кризових ситуацій, що відбувалися в країні протягом 2014-2024 рр. дозволили запропонувати ключові напрями структурних трансформацій, які сприятимуть модернізації національної економіки (рис. 2).

Рис. 2. Напрями структурної трансформації національної економіки

Джерело: розроблено автором

Глобалізація відкрила можливості інтеграції національної економіки до світових виробничо-технологічних ланцюгів, стимулювала розвиток експортно-орієнтованих виробництв і галузей, сприяла впровадженню інновацій, трансферу технологій, формуванню нових ринків збуту. Разом із тим, онтологічні особливості еволюції та інституціональна неефективність поглибили нерівноважні стани та структурні диспропорції господарської системи, що обмежує потенціал інноваційного розвитку національної економіки.

В умовах глобалізації й наявності перспектив інтеграції до світового економічного простору інноваційна активність промислових підприємств в найбільшій мірі впливає на спроможність національної економіки до адаптивності в глобальному середовищі, відповідності сучасним викликам, підвищення продуктивності праці та формування сучасних високотехнологічних секторів. Інноваційний розвиток потребує залучення інвестицій у фундаментальні дослідження, науково-дослідні й дослідно-конструкторські роботи, формування інноваційної інфраструктури, активізації співпраці бізнесу, науки та освіти. Особливого значення в глобальному просторі набуває цифровізація виробничого й управлінського процесів, використання технологій, впровадження екологічно орієнтованих й ресурсощадних рішень, що забезпечують підвищення енергоефективності та зменшення негативного впливу на довкілля.

Ефективність розвитку національної економіки значною мірою визначається динамікою інвестиційних витрат, які виступають важливим джерелом оновлення та розширення інноваційного потенціалу. Ключовим орієнтиром, в контексті структурної модернізації, є співвідношення між валовими інвестиціями й амортизаційними відрахуваннями, адже умовою для економічного зростання є перевищення обсягу валових інвестицій над сумою амортизації, що свідчить про наявність чистого нагромадження капіталу. Результати аналізу підтверджують, що обсяг реалізації високотехнологічної продукції поступово зростав протягом останніх десяти

років за різними напрямками, що супроводжувалося зміною частки окремих галузей економіки у формуванні валової доданої вартості, інвестицій і зайнятості, а також структурними коливаннями, які обумовлені динамікою галузевих зрушень і здатністю економіки до технологічного оновлення та інноваційної динаміки.

Висновки. На сучасному етапі глобального розвитку ключовою детермінантою модернізаційних змін соціально-економічних систем виступає глобалізація як складний, багатовимірний процес, який позбавляє національних кордонів та формує інтегрований економічний простір. Модернізація в умовах глобалізації виступає не тільки внутрішнім імперативом для розвитку окремих країн, а й як універсальна, системна, інтернаціональна тенденція, що виявляється у спільному прагненні до удосконалення інституцій, інститутів, технологій і управлінських підходів. Модернізація в глобальному середовищі виступає основним механізмом адаптації національних економік до нових умов і вимог, викликів світового розвитку.

Фрагментарність у формуванні стратегії й непослідовність в реалізації інноваційної політики виявляється в нестабільному регуляторному середовищі; відсутності довгострокових програм розвитку й відповідного фінансування; низькому рівні координації між формальними й неформальними інститутами й інституціями, що впливають на можливості модернізації економіки на засадах реалізації інноваційного типу відтворення; нестачі прозорих механізмів для підтримки інноваційних підприємств, що знижує довіру інвесторів та підприємців до державних регулюючих ініціатив.

Інноваційна діяльність вітчизняних підприємств у 2020-2024 рр. мала нестабільний й нерівномірний характер, а інноваційна активність промислових і агропромислових товаровиробників була переважно низькою, що зумовлено як ендегенними структурними проблемами (обмеженим доступом до фінансування, слабкою інтеграцією науки й бізнесу, недостатнім

рівнем стимулювання інновацій, низьким попитом на високотехнологічні продукти з боку внутрішнього ринку), так і екзогенними викликами (пандемією COVID, війною, макроекономічною нестабільністю). Пожвавлення інноваційної динаміки спостерігалось тільки у сфері інформаційно-комунікаційних технологій, агропромислового виробництва, логістиці та оборонно-промислового комплексу. Низька динаміка впровадження новітніх технологій, недоступність або обмеженість інвестиційних ресурсів, низький рівень взаємодії науки, виробництва і бізнесу негативно вплинули на конкурентоспроможність вітчизняних виробників.

Структурні коливання в господарській системі формувалися під впливом кризових станів економіки і є ознакою її адаптивності, що виявлялося у можливості поступового відновлення обсягів інноваційної діяльності після пандемії та до початку війни, коли показники фінансування і реалізація інновацій зросли у 1,5- 2 рази.

Реалізації модернізаційного потенціалу структурних трансформацій національної економіки перешкоджає сформована споживча модель використання ВВП, де переважна частка створеної вартості спрямовується на поточне споживання, а зростаючий сукупний попит не створює імпульси для процесів мультиплікації та економічного зростання. Економічна динаміка не супроводжується модернізаційними перетвореннями і внаслідок обмежених інвестиційних ресурсів, скорочення обсягу капітальних інвестицій, низької інноваційної активності товаровиробників, викривленої галузевої структури, неоптимального співвідношення експорту та імпорту, низьких обсягів прямих іноземних інвестицій.

Література

1. Гражевська Н. І. Економічні системи епохи глобальних змін. К.: Знання, 2008. 431 с.

2. Новик І. Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. 68. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-68-181>

3. Орлова Н., Винник Т., Побігун С. Інноваційні стратегії розвитку бізнесу в умовах кризи: аналіз і практична реалізація в Україні. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 56. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-56-75>.

4. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>

5. Панченко В., Резнікова Н. Міжнародні стратегії економічного розвитку: навчальний посібник. Київ: ФОП Білецький Р. Г., 2025. 471 с.

6. Формування засад національно укоріненої стійкості та безпеки економічного розвитку України в умовах гібридної системи «мир – війна»: монографія / за ред. акад. НАН України Гриценка А. А.; НАН України, Державна установа «Інститут економіки та прогнозування Національної академії наук України». Київ, 2025. 572 с.

7. Чухно А. А. Постіндустріальна економіка: теорія, практика та їх значення для України. К.: ЛОГОС, 2003. 617 с.

8. Шумпетер Й. А. Теорія економічного розвитку. Дослідження прибутків, капіталу, кредиту, відсотка та економічного циклу, пер. з англ. Київ. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2011. 242 с.

9. Vinichenko, I. I., Honcharenko, O. V., Khalatur, S. M., Sitkovska, A. O., Prus, Y. O., Korchahina V. H. (2020). Innovation investment platform of complex ensuring the economic security of enterprises of agrarian industry. *Rivista di Studi sulla Sostenibilita*, vol.(2), pp. 63-79. <https://doi.org/10.3280/RISS2020-002-S1006> (дата звернення: 22.08.2025).

References

1. Hrazhevskya, N.I. (2008), *Ekonomichni systemy epokhy hlobalnykh zmin* [Economic systems of the era of global changes], Znannia, Kyiv, Ukraine.

2. Novik, I. (2024), “Problems of innovation and investment development of enterprises”, *Economy and society*, vol.68. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-68-181>.

3. Orlova, N., Vynnyk, T. and Pobihun, S. (2023), “Innovative strategies for business development in times of crisis: analysis and practical implementation in Ukraine”, *Economy and society*, vol. 56. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-56-75> .

4. Official website of the State Statistics Service of Ukraine (2025), Available at: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 10 Jan 2026).

5. Panchenko, V. and Reznikova, N. (2025), *Mizhnarodni stratehiyi ekonomichnoho rozvytku: navchalnyy posibnyk* [International strategies for economic development: a textbook]. FOP Biletskyi R.G., Kyiv, Ukraine.

6. Gritsenko, A.A. (2025), *Formuvannia zasad natsionalno ukorinenoї stiikosti ta bezpeky ekonomichnoho rozvytku Ukrainy v umovakh hibrydnoi systemy «myr – viina»* [Forming the foundations of nationally rooted sustainability and security for Ukraine's economic development in the context of a hybrid «peace-war» system], NAN Ukrainy, Derzhavna ustanova «Instytut ekonomiky ta prohnozuvannia Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy». Kyiv, Ukraine.

7. Chukhno A.A. (2003), *Postindustrialna ekonomika: teoriia, praktyka ta yikh znachennia dlia Ukrainy* [Post-industrial economy: theory, practice and their significance for Ukraine]. LOHOS, Kyiv, Ukraine.

8. Shumpeter Y. (2011) *Teoriia ekonomichnoho rozvytku. Doslidzhennia prybutkiv, kapitalu, kredytu, vidsotka ta ekonomichnoho tsyклу* [Theory of economic development. Research of profits, capital, credit, interest and economic cycle lane], Kyiv-Mohyla Academy House, Kyiv, Ukraine.

9. Vinichenko, I.I. Honcharenko, O.V. Khalatur, S.M. Sitkovska, A.O. Prus, Y.O. and Korchahina V.H. (2020), “Innovation investment platform of complex ensuring the economic security of enterprises of agrarian industry”, *Rivista di Studi sulla Sostenibilita*, vol.(2), pp. 63-79. <https://doi.org/10.3280/RISS2020-002-S1006>.

Стаття надійшла до редакції 15.01.2026 р.